

trzeba i wniosek zarazem, by została przetłumaczona na język polski przez co oddałaby duże usługi młodym adeptom bibliistyki, studentom teologii i duszpasterzom zaangażowanym w apostołacie biblijnym.

Kraków

KS. JERZY WOŹNIAK CM

Die katholische Kirche und das Judentum. Dokumente von 1945—1982. Mit Kommentaren von Ernst Ludwig Ehrlich und Erich Zenger, herausg. von Klemens Richter, Freiburg—Basel—Wien 1982 (Herder), ss. 160.

Szczególnie od początku pontyfikatu Jana XXIII, inicjatora wielkiego dialogu ze światem współczesnym, zaznacza się w Kościele katolickim coraz bardziej pozytywne stanowisko w odniesieniu także do judaizmu i sprawy Żydów w ogóle. Wiekopomny dokument Soboru Wat. II *Nostra aetate*, zwłaszcza w n. 4, nowe wytyczył w tym względzie drogi i stał się punktem wyjścia dialogu z Żydami, który do naszych dni niemałymi może się już poszczycić osiągnięciami.

Zasłużone wydawnictwo Herdera wydało ostatnio bogatą dokumentację relacji pomiędzy katolicyzmem a judaizmem rozszerzając czasokres do zakończenia II wojny światowej. Inicjatywa wydania tej pozycji wyszła od sekcji niemieckiej międzynarodowego katolickiego ruchu pokoju Pax Christi, która po wojnie ostatniej miała na uwadze trzy zwłaszcza zadania: pogodzenie się z Francją, porozumienie i pojednanie z narodem polskim oraz nowy, jak najbardziej pozytywny stosunek do judaizmu i do Żydów.

Pracą kierował i obszernym komentarzem poprzedził ją profesor z Monasteru, Klemens Richter, który nakreśliwszy niechlubne drogi brutalnego nieraz antysemityzmu, zwłaszcza w Niemczech już od wystąpienia M. Lutra, wskazał na przełom w epoce Jana XXIII i Soboru, na uświadomienie sobie winy aktów nienawiści, zaznaczające się nowe spojrzenia także w dziedzinie teologii, by na koniec nakreślić podstawy i szerokie możliwości porozumienia a nawet współpracy. Swoją komentarz kończy K. Richter — o warto uwydatnić — ciepłymi stwierdzeniami odnośnie pozytywnych wystąpień „papieża z Polski”, Jana Pawła II.

Oprócz zestawu dokumentacji ciekawy jest w książce dwugłos żydowsko-katolicki dotyczący tej dokumentacji, zwłaszcza referatu roboczego kręgu dialogu „Żydzi a Chrześcijanie” („Juden und Christen”) centralnego komitetu Katolików Niemieckich (w którym mieli swój udział zarówno żydzi jak i katolicy) oraz do deklaracji biskupów niemieckich „O stosunku Kościoła do judaizmu” z dnia 28 IV 1980 r. Ze strony żydowskiej głos zabiera dr Ernst Ludwig Ehrlich, członek kręgu dialogu „Juden und Christen” przy centralnym Komitecie Katolików Niemieckich i sekretarz chrześcijańsko-żydowskiej wspólnoty roboczej w Szwajcarii („Christlich-Jüdische Arbeitsgemeinschaft der Schweiz”), a ze strony katolickiej profesor zwyczajny egzegezy Starego Testamentu na uniwersytecie w Münster, dr Eryk Zenger, również członek tegoż kręgu dialogu.

Sama dokumentacja obejmuje 19 pozycji. Zestaw rozpoczyna Słowo pasterskie biskupów niemieckich z 23 sierpnia 1945 r. stwierdzające wielką odpowiedzialność narodu niemieckiego wobec zbrodni dokonanych na Żydach. Kolejno przytoczono: rezolucję 72 Dnia Katolików Niemieckich w Moguncji we wrześniu 1948 r. domagającą się ekspiacji i naprawienia ogromnych krzywd, powstrzymania się od wszelkich przejawów antysemityzmu i wykazywania postawy pozytywnej wobec problemów narodu żydowskiego (s. 63. n); oświadczenie biskupów niemieckich w związku z procesem Eichmanna na konferencji wiosennej 1961; modlitwę za pomordowanych Żydów i za ich prześladowców zarządzoną we wszystkich kościołach kato-

lickich Niemiec 11 VI 1961 r.; słowo biskupów niemieckich z dnia 29 sierpnia 1962 w obliczu rozpoczynającego się Soboru ponownie wzywających do ekspiacji za zdeptanie praw ludzkich przez Niemców zwłaszcza w odniesieniu do Żydów; modlitwę przebłagalną przypisywaną Janowi XXIII; wyjątki z deklaracji Soborowej *Nostra Aetate*; deklarację komitetu Konferencji biskupów francuskich z 16 IV 1973 r. o postawie chrześcijan wobec Żydów; normy i wskazania dla realizacji deklaracji soborowej *Nostra Aetate* wydane przez Komisję watykańską do spraw stosunków z judaizmem z 3 stycznia 1975 r.; fragment rezolucji wspólnego synodu diecezji RFN „Unsere Hoffnung” z 22 XI 1975 r.; deklarację zjazdu delegatów Pax Christi w 40-lecie „nocy pogramu” 9 XI 1978; oświadczenie sekretariatu Konferencji episkopatu Niemiec z 31 stycznia 1979 r. nt. stosunku Kościoła katolickiego do narodowego socjalizmu (w związku z serią programów radia RFN pt. „Holocaust” i wiążące się z tym oświadczenie grupy „Bensberger Kreis” z dnia 28 kwietnia tegoż roku; przemówienie papieża Jana Pawła II do przedstawicieli organizacji żydowskich 12 marca 1979 r.; wyjątki z kazania papieża Jana Pawła II w ramach jego pielgrzymki w Polsce podczas Mszy św. w b. obozie koncentracyjnym w Oświęcimiu 7 VI 1979 r.; referat roboczy kręgu dialogu „Juden und Christen” z 8 V 1979 r. (podstawowe akcenty teologiczne dialogu żydowsko-chrześcijańskiego); oświadczenie biskupów niemieckich o stosunku Kościoła do judaizmu z dnia 28 IV 1980 r. Całość zestawu kończą dwa dalsze przemówienia papieża Jana Pawła II: do przedstawicieli Żydów w Moguncji 17 XI 1980 i do delegatów konferencji episkopatów o stosunkach do judaizmu z dnia 6 marca 1982 r. w Watykanie.

Na końcu książki podano wybór ważniejszej literatury stanowiącej wydatną pomoc do zgłębienia poruszonych w omawianej pozycji doniosłych problemów na linii judaizm — chrześcijaństwo dzisiejsze.

Pieniężno—Warszawa

KS. BERNARD WODECKI SVD

NOWOŚĆ

POLSKIE TOWARZYSTWO TEOLOGICZNE
W KRAKOWIE

wydało ostatnio

Michał HELLER i Józef ŻYCIŃSKI

DROGI MYŚLĄCYCH

str. 259

zł. 240